

MONTENEGRIN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 8. 2024. Issue 1.

CIP - Каталогизacija y publikaciji
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње
COBISS.CG-ID 32743952

ISSN 2536-5592

Publisher: Center for Geopolitical Studies

Center for Geopolitical Studies

Časopis *Montenegrin Journal for Social Sciences* upisan je u evidenciju
medija, Ministarstva kulture Crne Gore pod rednim brojem 782.

MJSS

MONTENEGRIAN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 8. 2024. Issue 1. Podgorica, June 2024.

Publishing this issue of MJSS was supported by the
Ministry of Science of Montenegro

Editor in Chief: Adnan Prekić

Editors: Zivko Andrijasevic, Dragutin Papovic, Ivan Tepavcevic, Milan Scekic.

International editorial board: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA; Srdja Pavlovic, University of Alberta, CANAD

Montenegrin Journal for Social Sciences is indexed in: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index; Slavic Humanities Index.

Proofreading and lecture in English: Danijela Milićević

Proofreading and lecture in Montenegrin: Miodarka Tepavčević

Address: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Montenegro;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ac.me

Prepress and print: Pro file – Podgorica

Circulation: 100 copies

Volume 8. 2024. Issue 1. Podgorica, June 2024.

CONTENTS:

STUDENT PROTESTS OF 1968 - MONTENEGRIN PERSPECTIVE

Vukadin NISAVIC..... p.7.

ROMAN AND BYZANTINE DALMATIA ON THE TERRITORY OF MONTENEGRO UNTIL THE MIDDLE OF THE 13TH CENTURY

Dragutin PAPOVIC..... p.51.

THE FOREIGN POLICY OF FRANCE IN THE TIME OF LOUIS XIV

Milivoj BESLIN, Adnan PREKIC, Milos TIRNANIC..... p.83.

COMMUNICATING TOURIST OFFER IN A FOREIGN LANGUAGE HIGH- AND LOW-CONTEXT COUNTRY TESTIMONIALS

Marijana M. PRODANOVIC¹, Ieva BRAZAUSKAITE ZUBAVICIENE, Asta PUKIENE, Albertas JUODEIKA..... str.113.

US DIPLOMACY AND POLITICAL LIFE ON THE PAGES OF THE "GLASA CRNOGORCA" 1873-1914

Ivan TEPAVCEVIC, Predrag ADZIC..... p.145.

A DIFFERENT PERSPECTIVE OF MONTENEGRO IN THE 20TH CENTURY- Book review: Milan Scekcic, Inventing history-Review of the interpretation of the history of Montenegro in the 20th century

Edin SMAILOVIC..... p.165.

THINKING ABOUT THE PAST TO BUILD THE FUTURE–Book review: Dragan Markovina, Lebanon on the Neretva: the culture of memory and oblivion

Vukadin NISAVIC..... p.169.

RESIDENTIAL HELL-Book review: Aleksandar R. Miletić, Residential Hell - Rent Controlled System in Southeast, Eastern and Central Europe 1914-1930

Jovan MUHADINOVIC..... p.173.

A GENERATION THAT IGNORES HISTORY HAS NO PAST AND NO FUTUR

E-Book review: Teaching manual: Igor Radulović, Miloš Vukanović, War crimes of the 90s in the verdicts of the Montenegrin judiciary

Filip KUZMAN..... p.181.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS..... p.185.

Glavni i odgovorni urednik: Adnan Prekić

Urednici: Živko Andrijašević, Dragutin Papović, Ivan Tepavčević

Međunarodni uređivački odbor: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA; Srđa Pavlović, University of Alberta, KANADA.

Montenegrin Journal for Social Sciences indeksira se u sljedećim naučnim bazama: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index; Slavic Humanities Index.

Lektura i korektura na engleskom: Danijela Milićević

Lektura i korektura na crnogorskom: Miodarka Tepavčević

Adresa: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Crna Gora;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ac.me

Priprema i štampa: Pro file – Podgorica

Tiraž: 100 primjeraka

Volume 8. 2024. Issue 1. Podgorica, June 2024.

SADRŽAJ:

STUDENTSKI PROTESTI 1968. – CRNOGORSKA PERSPEKTIVA

Vukadin NIŠAVIĆ..... str.7.

RIMSKA I VIZANTIJSKA DALMACIJA NA PROSTORU CRNE GORE DO SREDINE
XIII VIJEKA

Dragutin PAPOVIĆ..... str.51.

SPOLJNA POLITIKA FRANCUSKE U VRIJEME LUJA XIV

Milivoj BEŠLIN, Adnan PREKIĆ, Miloš TIRNANIĆ..... str.83.

COMMUNICATING TOURIST OFFER IN A FOREIGN LANGUAGE HIGH- AND
LOW-CONTEXT COUNTRY TESTIMONIALS

**Marijana M. PRODANOVIC¹, Ieva BRAZAUSKAITE ZUBAVICIENE, Asta
PUKIENE, Albertas JUODEIKA**..... str.113.

AMERIČKA DIPLOMATIJA I POLITIČKI ŽIVOT NA STRANICAMA GLASA
CRNOGORCA 1873-1914

Ivan TEPAVCEVIC, Predrag ADZIC..... str.145.

DRUGAČIJA PERSPEKTIVA CRNOGORSKOG 20.VIJEKA-Prikaz knjige: Milan
Šćekić, Izmišljanje istorije-Osvrt na tumačenje istorije Crne Gore 20.vijeka

Edin SMAILOVIĆ.....str.165.

PROMIŠLJANJE PROŠLOSTI RADI IZGRADNJE BUDUĆNOSTI-Prikaz knjige:
Dragan Markovina, Libanon na Neretvi: kultura sjećanja i zaborava

Vukadin NIŠAVIĆ..... str.169.

STAMBENI PAKAO-Prikaz knjige: Aleksandar R. Miletić, Stambeni pakao-sistem
kontrolisane stanarine u Jugoistočnoj, Istočnoj i Srednjoj Evropi 1914-1930

Jovan MUHADINović..... str.173.

GENERACIJA KOJA IGNORIŠE ISTORIJU NEMA PROŠLOST, A NI BUDUĆNOST-
Prikaz priručnika za nastavu: Igor Radulović, Miloš Vukanović, Ratni zločini

90-ih u presudama crnogorskog pravosuđa

Filip KUZMAN..... str.181.

UPUTSTVA ZA AUTORE..... str.185.

Review Paper

AMERIČKA DIPLOMATIJA I POLITIČKI ŽIVOT NA STRANICAMA „GLASA CRNOGORCA” 1873–1914.

Ivan TEPAVČEVIĆ¹

University of Montenegro – History department, Montenegro

Danila Bojovica bb, Niksic, Montenegro

email: tepo40@t-com.me

Predrag ADŽIĆ²

Državni arhiv Crne Gore, Cetinje, Crna Gora

email: pedjaadzic37@gmail.com

ABSTRACT:

In the Montenegrin newspaper Glas Crnogorca, within the period 1873 - 1914, we found 596 texts that refer to the term America, ranging from Canada to Argentina. The largest number of texts published in the press related to the United States of America, the situation in the country, political and economic

¹ IVAN TEPAVČEVIĆ (1982, Niksic). He enrolled in the history and geography studies at the Faculty of Philosophy. He then enrolled at the Faculty of Philosophy on a postgraduate study course in history and passed the exams with the highest grade. He completed his Master's degree in 2012, after which he enrolled in doctoral studies.

² PREDRAG ADŽIĆ (1982, Cetinje). He finished primary and secondary school in Cetinje. He graduated from the Faculty of Philosophy, Department of History and Geography in Nikšić in 2008. He has been employed at the State Archives of Montenegro since 2008 as the Head of the Department for Scientific, Informational and Cultural-Educational Activities. In the publishing activities of the State Archives, he participated in the production of numerous publications, as an author, co-author and associate. He is married and has two children.

conditions, but also to everyday issues, fantastic news. On the pages of Montenegrin newspapers, there were a wide range of topics that journalists dealt with, in order to present America, sometimes in a better, sometimes in a not so bright light.

KEY WORDS:

Glas Crnogorca; Montenegro; America; Diplomacy; Foreign relations;

SAŽETAK:

U crnogorskim novinama „Glas Crnogorca” u periodu od 1873. do 1914. godine pronašli smo 596 tekstova koji se odnose na pojam Amerike, od Kanade do Argentine. Najveći broj tekstova koji je objavljen u štampi odnosio se na Sjedinjene Američke Države, situaciju u zemlji, političke i ekonomske prilike, ali i na svakodnevne stvari, fantastične vijesti. Na stranicama crnogorskih novina širok je dijapazon tema kojim su se bavili novinari, kako bi prikazali Ameriku, nekad u boljem, nekad u ne tako sjajnom svijetlu.

KLJUČNE RIJEČI:

Glas Crnogorca; Crna Gora; Amerika; Diplomacija; Spoljni odnosi.

Uvod

Crnogorske novine „Glas Crnogorca” od 1873. godine pa do Prvog svjetskog rata na jedan organizovan, sistematski način prenose brojne vijesti. One su vremenom postale najznačajnije sredstvo širenja informacija. Iako nije jedan od najvažnijih izvora za upoznavanje prošlih vremena, ipak nosi pečat događaja koji su se zbili. Dosta je istraživača prošlosti bježalo od žurnalistike kao historijskog izvora, ali su isto znali da novina ima veliki značaj kao historijska činjenica. Novine prate značajne političke, ekonomske, prosvjetne događaje, i bilježe brojna zbivanja. U štampi se ogledala složenost aktivnosti zemlje, njenih odnosa, političkog života, ekonomije, kulturnog stanja i drugog. Raznolikošću napisa štampa dočarava atmosferu vremena.¹

U „Glasu Crnogorca” pronašli smo veliki broj članaka koji se odnose na politički život u Sjedinjenim Američkim Državama, kao i zemljama Centralne i Južne Amerike. Isto tako, pronašli smo kakav je bio intenzitet diplomatskih odnosa između zemalja Amerike i ostatka svijeta, sa posebnim akcentom na velike sile. Kako su se svjetske krize prelivale na ovom kontinentu i sa kojim problemima su se suočavale ove zemlje u ovih četrdesetak godina.

Čitaoci u Crnoj Gori mogli su pročitati vijesti o američkim izborima i kandidatima koji su bili tada aktuelni. Tako se avgusta 1874. godine piše o izborima u SAD-u i kandidaturi Granta.² U novembru te godine ponovo o izborima na kojima su pobijedili demokrate, a do tada su većina bili republikanci.³ Tako su crnogorski čitaoci u novembru 1874. godine mogli pročitati o izboru američkog konzula u Mlecima.⁴ U septembru 1883. godine imamo vijest da je predsjednik SAD Garfield umro.⁵ Novine navode da je u državi Kentaki umro posljednji Sobjeski, potomak kralja koji je pobijedio Turke pod Bečom.⁶ Novine prenose da demokratska većina u Kongresu 1890. godine ima 100 glasova više.⁷ Isto tako, donosi vijest da američki novinari rade u diplomatskoj službi, tako da su u Berlinu, Parizu i Petrogradu, popunili mjesta poslanika.⁸ I navode da u savremenom svijetu to nije ništa neobično. Imamo više vijesti o američkim izborima na raznim nivo-

ima.⁹ Vijest iz 1891. godine govori da je predsjednik Harison držao govor ističući potrebu da se nabavi dovoljan broj ratnih brodova kako bi se održao mir u zapadnom svijetu.¹⁰ Tokom 1895. godine imamo vijest da je umro državni sekretar Grešman.¹¹ Početkom XX vijeka prati se situacija u vezi sa predsjednikom Mekinlijem, pa imamo vijest da je „*Makkinlej*” izabran za predsjednika,¹² a godinu kasnije da je na jednoj izložbi u Bufalu ranjen.¹³ Na stranicama „Glasa Crnogorca” je sedam depeša o zdravlju predsjednika.¹⁴ Početkom septembra 1901. godine Mekkinli je umro, a nasljeđuje ga Ruzvelt, pa su četiri vijesti to objavile.¹⁵ Novine se i dalje bave političkom situacijom u Bijeloj kući – o novom predsjedniku Ruzveltu i finansijama,¹⁶ kao i o novim mjerama Ruzvelta u vezi sa anarhistima, emigracijom i carinama.¹⁷ Čitaoci u Crnoj Gori mogli su da saznaju o pokušaju atentata na Ruzvelta u Bijeloj kući. Čovjek je izvadio revolver, ali odmah je razoružan, autor vijesti navodi za atentatora „*moguće da je lud*”.¹⁸ Novinarima je bila interesantna izborna agitacija u *Saveznim Američkim Državama*, iako su izbori za predsjednika bili sljedeće godine, tada je već počela agitacija i mitinzi.¹⁹ Vezano za taj izborni ciklus su i vijesti o izborima i ubistvima u Kentakiju i neredima u Koloradu. Na izborima 1904. godine izabran je Teodor Ruzvelt za predsjednika, koji je govorio da se ni pod kakvim uslovima u buduće neće više istaći kao kandidat za predsjednika.²⁰ Na tim izborima pravo glasa je imalo 15 miliona glasača.²¹ Sljedeće godine imamo vijest da je umro državni sekretar Hej.²² Na izborima 1908. godine ministar vojni Taft izabran je velikom većinom za predsjednika *Saveznih Država Sjeverne Amerike* protiv Brijana.²³ Već početkom sljedeće godine Taft je zvanično uveden u dužnost predsjednika.²⁴

Iako više nije bio predsjednik, novine su pratile djelatnost Ruzvelta, pa se navodi da je tokom 1910. godine bio u Evropi,²⁵ a pratile su se i njegove izjave vezane za međunarodni sud, zalaganje za međunarodnu policiju,²⁶ kao i mišljenje Ruzvelta o pokojnom kralju Edvardu²⁷ i Englezima.²⁸

Štampa je pratila odnose velikih sila, pa je i Amerika logično bila u fokusu autorima tekstova. Pratili su se diplomatski odnosi Amerike sa evropskim silama, i kojem taboru će se ona prikloniti. U 1891. godini u Ameriku je stigao knez Grčke Đorđe,²⁹ pa novine izvještavaju o odlasku Đorđa u Evropu,³⁰ kao i o povratku

Đorđa u Njujork zbog popravke broda („*udario u ostrvo*”).³¹

Tokom 1892. godine aktuelna tema su bili i odnosi Amerike i Turske povodom zlostavljanja američkih misionara u Maloj Aziji.³² Američka vlada je poslala jedan ratni brod u Siriju kako bi štitio američke podanike, i kako bi učinili istragu napada na američku školu u Tarsu.³³ I pet godina kasnije pisalo se o američko-turskim odnosima, i navodilo da je položaj vrlo ozbiljan.³⁴ Tu je bio problem turska carinska tarifa,³⁵ zbog koje su Amerikanci slali protestne note Turskoj.³⁶ Američka vlada pokušavala je da prinudi Tursku da isplati 90.000 dolara naknade za američke štete u vrijeme jermenske sječe.³⁷ I 1903. godine došlo je do zaoštavanja američko-turskih odnosa. U novinama pronalazimo obavještenje iz Vašingtona o pokušaju paljenja kolež Eufrata, koji je pripadao američkoj misiji.³⁸ Tu su vijesti o situaciji u Bejrutu i odnosima sa Portom,³⁹ kao i Ruzveltovo smirivanje situacije.⁴⁰ Tokom 1904. godine američke ratne lađe nalazile su se u Gilbertaru zbog odnosa sa Turskom.⁴¹ Eskadra iz Nice otputovala je za Smirnu,⁴² a novine izvještavaju o tursko-američkim odnosima.⁴³

Tokom 1894. godine bio je aktuelan *japansko-kitajski rat*. Tu nalazimo više vijesti o američkom pogledu na sam rat, kao i o mirovnom ugovoru sljedeće godine.⁴⁴ Američki ministar u Pekingju potvrdio je da je Formoza proglasila republiku.⁴⁵ Imamo vijesti iz 1895. godine oko američko-francuskih odnosa, povodom situacije da je Francuska zatvorila jednog bivšeg američkog konzula.⁴⁶

Krajem 1899. godine pisalo se o odnosima sa Njemačkom i Engleskom.⁴⁷ Početkom 1900. godine u Vašingtonu je podnesen prijedlog za posredovanje između Engleske i Transvala,⁴⁸ tu su bili i problemi oko brašna koje je zadržala Engleska,⁴⁹ zatim o američkom posredovanju u ratu u Južnoj Africi,⁵⁰ kao i velikom mitingu u Vašingtonu u korist Bura.⁵¹ Javnost u Crnoj Gori je mogla saznati osnovne informacije o Transvalu,⁵² kao i o najavi Krigera da će rat u Transvalu biti nastavljen do krajnosti,⁵³ i o anglo-burskom ratu i da Amerika ne šalje oružje Englezima u ratu.⁵⁴ U februaru 1902. godine pratio se put njemačkog princa Henriha u SAD,⁵⁵ pa povodom toga imamo dvije vijesti o njemačko-američkim odnosima.⁵⁶

Da je situacija u Južnoj Americi bila interesantna novinarima „Glasa Crnogorca“, svjedoče brojni izvještaji iz ovih zemalja, koji su punili novinske stupce više od dvije decenije. To su obično tekstovi o revolucijama, pobunama, atentatima i drugim problemima koji su bili aktuelni na ovom kontinentu.

Tokom 1891. godine stizali su izvještaji o ustanku u Argentini i to su bile vijesti iz Buenos Ajresa.⁵⁷ Isto tako pisalo se o dešavanjima u Čileu, Belsamedu, i borbama koje su uslijedile.⁵⁸ Imamo vijest da je u Montevideu buknuo ustanak, ali prema prvim izvještajima nije bio mnogo opasan.⁵⁹ U Valparajzou kapetan Mont izabran je jednodušno za predsjednika Republike.⁶⁰

U julu 1889. godine bilježimo novinski izvještaj o atentatu na brazilskog cara, gdje se navodi da je „*jedan Portugalac gađao iz revolvera cara brazilijanskog pri izlazu iz pozorišta, a da je car ostao zdrav*“.⁶¹ U novembru mjesecu 1891. godine buknuo je revolucija u Brazilu protiv vlade Fonseke koji je predao vlast generalu Florijanu.⁶² Autori tekstova su bili zainteresovani za situaciju u Brazilu i sve-mu što je vezano za tu zemlju. Navodi se da je u Parizu 1893. godine umro bivši brazilski car Don Pedro, koji je prije dvije godine abdicirao.⁶³ Tu su još tekstovi o naseljavanju u Brazilu,⁶⁴ o pomoći Amerike za Rio,⁶⁵ kao i o bombardovanju u *Rio Žajneru*.⁶⁶ Prati se situacija vezana za ustanak u Braziliji iz 1893. godine,⁶⁷ a isto tako navodi i kada je revolucija u Brazilu završena.⁶⁸ I narednih godina bila je interesantna tema ova zemlja, pa se 1897. godine pojavljuje vijest da je u *Rio Janeiru* pucano na predsjednika Moraca, ali da nije pogođen.⁶⁹

Detaljno se izvještavalo o problemu koji je izbio između Venecuele i engleske Gvajane 1895. godine, i pisalo se o miješanju SAD-a u to. Američki parlament je odobrio vanredne mjere.⁷⁰ Handler je u Senatu podnio prijedlog kojim se tražilo 100 miliona kredita za nabavku milion pušaka za rezervu pješadije i 600 topova.⁷¹ Senat je primio prijedlog komisije za uređenje granice, što nam pokazuje serija telegrama iz Vašingtona povodom krize. U Karakasu trgovci su tražili trgovinski rat protiv Engleske.⁷² Štampa je izvještavala o sukobu američko-britanskom povodom pitanja Venecuele i Gvajane.⁷³ Isto tako pratila se situacija oko mogućeg rata između Kolumbije i Venecuele krajem 1901. godine,⁷⁴ a dvije najjužnije zemlje Argentina i Čile sporazumjeli su se da nesporazume iznesu

pred englesku arbitražu.⁷⁵ I godinu kasnije Amerika je predlagala da se spor Venecuele i Kolumbije riješi arbitražom.⁷⁶

Tokom 1895. godine imamo više vijesti o Kubi. Tu su se navodili statistički podaci za ovu ostrvsku zemlju i da je tokom te godine buknuo pokret za nezavisnost od Španije.⁷⁷ Dosta tekstova govori o odnosima Španije i Amerike povodom Kube. Španci su javljali da se čine ekspedicije iz donjeg Misisipija protiv španske vlade na Kubi.⁷⁸ Amerika je uzela aktivnog učešća oko situacije na Kubi,⁷⁹ tako da je Senat usvojio rezoluciju kojom se priznaju Kubanci kao ratujuća strana.⁸⁰ Ubrzo je uslijedio odgovor Španaca na ponudu predsjednika Klivlenda u pružanju prijateljskih usluga,⁸¹ a Amerikanci su donijeli rezolucija o Kubi.⁸² Kriza na Kubi je zaoštrena kada je zarobljeno pet filibustijera koji su osuđeni na smrt, a među njima su bila tri Amerikanca.⁸³

Početakom 1898. godine došlo je do nove krize u odnosima između Amerike i Španije oko Kube, koji će rezultirati ratnim operacijama. Počelo je kada se američki brod zapalio blizu Kube, gdje je poginulo 326 mornara i 2 oficira.⁸⁴ U novinama ste mogli čitati o situaciji na Kubi i strategiji u slučaju rata,⁸⁵ zatim izvještaje o eksploziji na ratnom brodu Mejn, predsjednikovoj proklamaciji,⁸⁶ španskom prijedlogu,⁸⁷ kao i o tome da se Papa zalaže za mir između SAD i Španije.⁸⁸ Kako su napetosti između dvije zemlje rasle, došlo je do povlačenja američkog poslanika sa Kube.⁸⁹ Od početka ratnih operacija do završetka rata u avgustu 1898. godine na stranicama „Glasa Crnogorca” objavljeno je 150 depeša, kojima su se pratile operacije,⁹⁰ intervencije, rezervisti,⁹¹ Makinlijeva objava proklamacije na 125 hiljada dobrovoljaca, proglas o opsadnom stanju u Portoriku,⁹² bombardovanje španskih tvrđava na Kubi,⁹³ operacijama na Filipinima, kada je oko Manile španska eskadra uništena,⁹⁴ predaji Santjaga na Kubi,⁹⁵ o Portoriku i uslovima mira,⁹⁶ kao i o potpisanom miru između Španije i SAD-a.⁹⁷ Novine su takođe izvještavale o troškovima i gubicima Španije od 22. februara 1895. do 18. juna 1898. godine. Na bojnopolju poginuo jedan general, 60 oficira i 1.314 vojnika. Od žute i močvarne groznice umrlo 440 oficira i 53.000 vojnika.⁹⁸

I poslije završenih ratnih operacija situacija na Kubi i Filipinima je bila u fokusu

međunarodnih odnosa do kraja vijeka. Tu ste mogli pročitati o miru u Parizu oko Kube i Filipina,⁹⁹ o situaciji na Kubi i naimenovanjima,¹⁰⁰ o Filipinima i otporu Amerikancima,¹⁰¹ o tome da je Amerika postala gospodar Kube i Portorika, da već ima Havaje, drži Filipine, baca oko na Karolinska ostrva, a u „*budućnosti bi mogla u svoju vreću da strpa*” i kopno „*Australijsko i Novu Selandiju*”.¹⁰² Isto tako, javnost u Crnoj Gori je mogla da sazna da je Senat potvrdio ugovor o američko-španskom miru sa većinom od tri glasa,¹⁰³ i da je Mak Kinli potpisao mir sa Španijom.¹⁰⁴ Na konferenciji za razoružanje koja je trebalo da se održi u Hagu u martu 1899. godine zastupljene su i SAD, kao i sve evropske države, zatim *Kitaj, Persija, Japon i Sijan*.¹⁰⁵ Mogli ste pročitati i o situaciji na Samoanskim ostrvima,¹⁰⁶ pregovorima i miru sa ustanicima na Filipinima,¹⁰⁷ dočeku admirala Duija u Njujorku,¹⁰⁸ kao i o promjeni zapovjedništva na Filipinima.¹⁰⁹

Tokom 1900. godine bili su aktuelni kinesko-američki odnosi.¹¹⁰ Novine su pisale o slanju japanske vojske u Kinu (22.000 vojnika). Amerikanci su bili spremni da pošalju 6.000 „*momaka sa Filipina u Kitaj*”.¹¹¹ Imamo oko 50 depeša koje su vezane za Kinu i američku politiku oko sukoba saveznika sa Kinezima,¹¹² koji zahtijevaju ultimatum od kineske vlade, zatim tu su situacije oko primirja,¹¹³ konvencije,¹¹⁴ nastalih šteta,¹¹⁵ i o rusko-kineskoj konferenciji i američkom stavu.¹¹⁶ I narednih godina pisalo se o odnosu Kine i SAD-a.¹¹⁷

U jesen 1901. godine izbila je revolucija na Haitiju.¹¹⁸ Tada su bila aktuelna pitanja oko međunarodnog suda u Hagu,¹¹⁹ kao i Monroeove doktrini i uzbune u evropskoj javnosti. U novinama ste mogli pročitati stav da Amerika pripada samo Amerikancima. To je značilo da se pojedine evropske zemlje miješaju u američke stvari. Sfera uticaja Belgije i Holandije su bile – Karasao, Surinam i Holandska Gujana, Francuske – Francuska Gujana, Engleske – Kanada, Trinidad, Nova Finlandija, Britanska Gujana, Jamajka sa Antilima, Bahamima, Hondurasom. Novinar je zaključivao da „*ukoliko više prilike u Jevropi dobijaju oblik miroljubivosti, utoliko su sve sumorniji oblaci koji se na zapadu izdižu iz Atlantskog okeana*”.¹²⁰ Krajem 1902. i početkom 1903. godine u fokusu javnosti su bili odnosi u Srednjoj Americi, kada je bombardovan Puerto Kabela. Tada su prekinuti italijansko-venecuelanski odnosi, a pokušalo se sa rješenjem krize tako

što bi se pregovaralo sa Njemačkom i Engleskom. Venecuela je pristajala na sve osim teritorijalne naknade.¹²¹ Interesantno je da su Njemačka, Engleska i Italija predložili Ruzvelta da arbitrira.¹²² Nešto kasnije je došlo do sukoba njemačkog ratnog broda i posade utvrđenja San Karlos (Venecuela).¹²³

Sve jače miješanje *Saveznih država Sjeverne Amerike* u međunarodnu politiku smatralo se kao jedan od najvažnijih političkih događaja početkom XX vijeka. Za Amerikance po ugovoru sa Kinom otvorena su dva pristaništa u Mandžuriji. Vidimo da Amerikanci malo po malo prodiru svuda i počinju izjavljivati pretenzije o svojim pravima. Američka eskadra brodova nalazila se u Sredozemnom moru u blizini Bejruta. Novinar ipak navodi da je „današnja njihova flota malena i države Starog svijeta nemaju šta da brinu”.¹²⁴

Tokom 1892. godine imamo vijest o pomoći Amerike Rusiji u hrani.¹²⁵ O rusko-američkim odnosima pisano je i 1903. godine zbog događaja u Kišinjevu i protesta američkih Jevreja.¹²⁶ Već početkom sljedeće godine imamo vijesti o rusko-japanskom ratu,¹²⁷ i ulozi SAD. Opisuje se stanje na dalekom istoku,¹²⁸ Amerikanci javljaju o sukobu Rusa i Japanaca i navode da će biti neutralni u tom sukobu. Isto tako piše se o napadu japanskog brodovlja na Port Artur,¹²⁹ kao i o rusko-američkim odnosima i podmorskim telegrafskim linijama prema Japanu.¹³⁰ U tom periodu došlo je do promjene u ambasadi Rusije u Vašingtonu, a novi poslanik bio je ruski ministar iz Tokija,¹³¹ pa je to bio razlog da se piše i o američko-japanskim odnosima.¹³² Za novinare je bila interesantna tema konferencije u Hagu,¹³³ i uloga i stav SAD na njoj.¹³⁴ Pisalo se o ruskom odgovoru na hašku konferenciju i američkom posredovanju u rusko-japanski rat,¹³⁵ kao i ugovoru o mirnom sudu između SAD i Italije koji je tada potpisan.¹³⁶ Tu je bila i Ruzveltova poslanica Kongresu za hašku konferenciju. Smatrao je da su koraci na Kubi, Venecueli, Panami i nastojanje da se rat na Dalekom istoku ograniči i obezbijede otvorena vrata u Kini, Amerikanci radili ne samo u svom interesu nego i u interesu cijelog čovječanstva. Isto tako govorio je o izgradnji teško naoružanih oklopnjača, koje su predstavljale osnovu svake flote i podmornica. „Rat je dakle, jedini uslov za mir”.¹³⁷ Ruzvelt je namjeravao da predloži dobre usluge za mir na Dalekom istoku.¹³⁸ On je bio spreman da stupi među oba nepri-

jatelja kao posrednik.¹³⁹ Izdao je naredbu da se zadrže ruski brodovi pristigli u Manilu.¹⁴⁰ U narednim mjesecima javnost u Crnoj Gori redovno je izvještavana preko brojnih depeša o ratu i naporima za mir.¹⁴¹ Javljalo se da je Vašington izabran za mjesto gdje će se voditi pregovori o miru.¹⁴² Tu se moglo pročitati i o pobuni mornara u Odesi sa broda Knjaz Potemkin,¹⁴³ zatim o političkim za-tvoreniciima na ostrvu Sahalinu i novčanim pozajmicama Rotšilda,¹⁴⁴ o dopisu ruskog pregovarača u Njujorku i načinu kako su tekli pregovori,¹⁴⁵ o izmjeni ratifikacije dok potvrde car i Mikado. Prema novinskim izvještajima ta izmjena je vjerovatno trebala biti utvrđena u Bijeloj kući.¹⁴⁶ Tu je bila i vijest o ratifikaciji ugovora između Rusije i Japana,¹⁴⁷ kao i sam ugovor o miru.¹⁴⁸ Zbog zaštite američkih podanika jedna krstarica bila je spremna da otplovi u ruske luke.¹⁴⁹

Sredinom 1907. godine pisalo se o odnosima Japana i SAD,¹⁵⁰ povodom uvreda Japanaca u San Francisku.¹⁵¹ Krajem te godine govorilo se i o odnosima ove dvije zemlje, vezano za Filipine.¹⁵² Aprila 1911. godine došlo je do spora SAD i Japana oko Havaja. Prema novinskim izvještajima oko 12.000 vojnika krenulo je na Havaje.¹⁵³

U aprilu 1907. godine stanovnici Crne Gore mogli su čitati o prekinutim diplomatskim odnosima između Meksika i Gvatemale.¹⁵⁴ Međutim, ubrzo je sukob Meksiko-Gvatemala izravnat.¹⁵⁵ U decembru 1910. godine izašao je memorandum o povećanju američke stajaće vojske sa 80 na 100.000 vojnika.¹⁵⁶ Mobilizacija vojske bila je neophodna zbog situacije u Meksiku.¹⁵⁷ U novinama se pratio ustanak u Meksiku koji je izbio 1911. godine.¹⁵⁸ Tu nailazimo na vijesti da su revolucionari proglasili *Juarec* (Huarez) glavnim gradom.¹⁵⁹ Tri godine kasnije došlo je do sukoba SAD – Meksiko oko Vera Kruza.¹⁶⁰ Novine izvještavaju da je predsjednik Meksika Huerta abdicirao, a da je ministar Karbahal izabran za predsjednika.¹⁶¹ Pratio se meksički rat, pa imamo vijest da su *Meksiko varoš* zauzele trupe generala Zapate.¹⁶²

Kada je počeo Prvi svjetski rat, ljudi u Crnoj Gori mogli su pročitati da je proklamacija o neutralnosti SAD spremljena,¹⁶³ da iz Njujorka javljaju da je Vilson s nestrpljenjem očekivao zgodnu priliku da obnovi svoje usluge o posredovanju za mir,¹⁶⁴ kao i da je po naredbi Vilsona „*po crkvama svih konfesija, održa-*

na molepstvija za zaključenje mira”.¹⁶⁵ Autore tekstova zanimala je i ekonomska strana, naime što će se dešavati sa trgovinom, u vrijeme ratnih operacija, pa tako imamo tekstove koje se odnose na bankarska pitanja i kredite,¹⁶⁶ trgovačke brodove neutralnih zemalja,¹⁶⁷ kao i na američke trgovine bakrom za Italiju, Švedsku i Norvešku.¹⁶⁸

Zaključak

„*Glas Crnogorca*” nam pokazuje kako je bila povezana Amerika sa ostatkom svijeta, kako su uticale velike svjetske krize i lomovi na Novi svijet i na koji način se diplomatija suočavala sa ovim problemima. Na stranicama ovih novina brojne su teme koje su se ticale američke kako unutrašnje tako i spoljne politike. Mogli ste vidjeti u jednom dužem periodu kako je Amerika polako izrastala u jednu ozbiljnu silu, na koju je dotadašnji Stari svijet morao ozbiljno računati.

NAPOMENE – NOTES:

(Endnotes)

- 1 Ivan Tepavčević, *Crnogorska slika neprijatelja u listu „Crnogorac“ 1871–1872*, Tokovi, časopis za naučna, književna i društvena pitanja, Berane, 2010, str. 224.
- 2 *Glas Crnogorca*, 32, 19. avgust 1874, 4.
- 3 *Glas Crnogorca*, 45, 11. novembar 1874, 4.
- 4 *Glas Crnogorca*, 47, 25. novembar 1874, 4.
- 5 *Glas Crnogorca*, 37, 13. septembar 1881, 3.
- 6 *Glas Crnogorca*, 20, 26. maj 1875, 4.
- 7 *Glas Crnogorca*, 44, 27. oktobar 1890, 4.
- 8 *Glas Crnogorca*, 13, 26. mart 1889, 4.
- 9 *Glas Crnogorca*, 38, 19. septembar 1892, 4. (O izborima za predsjednika i kampanja u Klevelandu. Kleveland primio kandidaturu demokrata za predsjednika). *Glas Crnogorca*, 44, 31. oktobar 1892, 4; *Glas Crnogorca*, 45, 7. novembar 1892, 4. (O izborima i izboru Klevelanda za predsjednika. Kako je Evropa sa pažnjom pratila izborni proces). *Glas Crnogorca*, 46, 9. novembar 1896, 4. (O pobjedi na izborima Vilijama Mak Kinlija).
- 10 *Glas Crnogorca*, 18, 27. april 1891, 4.
- 11 *Glas Crnogorca*, 21, 20. maj 1895, 4.
- 12 *Glas Crnogorca*, 43, 28. oktobar 1900, 4.
- 13 *Glas Crnogorca*, 35, 25. avgust 1901, 4.
- 14 *Glas Crnogorca*, 36, 1. septembar 1901, 4.
- 15 *Glas Crnogorca*, 37, 8. septembar 1901, 4.
- 16 *Glas Crnogorca*, 46, 10. novembar 1901, 1.
- 17 *Glas Crnogorca*, 48, 24. novembar 1901, 4.
- 18 *Glas Crnogorca*, 41, 27. septembar 1903, 4.
- 19 *Glas Crnogorca*, 29, 17. jul 1904, 1.
- 20 *Glas Crnogorca*, 46, 6. novembar 1904, 4.
- 21 *Glas Crnogorca*, 46, 6. novembar 1904, 1.
- 22 *Glas Crnogorca*, 25, 2. jul 1905, 4.

- 23 *Glas Crnogorca*, 59, 25. oktobar 1908, 3.
- 24 *Glas Crnogorca*, 7, 20. februar 1909, 4.
- 25 *Glas Crnogorca*, 15, 27. mart 1910, 2.
- 26 *Glas Crnogorca*, 21, 8. maj 1910, 1, 2.
- 27 *Glas Crnogorca*, 21, 8. maj 1910, 2.
- 28 *Glas Crnogorca*, 26, 12. jun 1910, 2.
- 29 *Glas Crnogorca*, 26, 22. jun 1891, 4.
- 30 *Glas Crnogorca*, 27, 28. jun 1891, 4.
- 31 *Glas Crnogorca*, 27, 28. jun 1891, 4.
- 32 *Glas Crnogorca*, 33, 15. avgust 1892, 4.
- 33 *Glas Crnogorca*, 32, 5. avgust 1895, 4.
- 34 *Glas Crnogorca*, 15, 15. mart 1900, 3.
- 35 *Glas Crnogorca*, 15, 15. mart 1900, 4.
- 36 *Glas Crnogorca*, 19, 13. mart 1900, 4.
- 37 *Glas Crnogorca*, 39, 30. septembar 1900, 3.
- 38 *Glas Crnogorca*, 35, 16. avgust 1903, 4.
- 39 *Glas Crnogorca*, 36, 23. avgust 1903, 3.
- 40 *Glas Crnogorca*, 37, 30. avgust 1903, 3.
- 41 *Glas Crnogorca*, 30, 24. jul 1904, 4.
- 42 *Glas Crnogorca*, 31, 31. jul 1904, 4.
- 43 *Glas Crnogorca*, 32, 7. avgust 1904, 1.
- 44 *Glas Crnogorca*, 52, 5. decembar 1894, 4. *Glas Crnogorca*, 15, 8. april 1895, 4.
- 45 *Glas Crnogorca*, 21, 20. maj 1895, 4.
- 46 *Glas Crnogorca*, 33, 12. avgust 1895, 4.
- 47 *Glas Crnogorca*, 49, 27. novembar 1899, 4.
- 48 *Glas Crnogorca*, 1, 5. januar 1900, 4.
- 49 *Glas Crnogorca*, 1, 5. januar 1900, 4.
- 50 *Glas Crnogorca*, 10, 11. mart 1900, 1.
- 51 *Glas Crnogorca*, 13, 1. april 1900, 4.

- 52 *Glas Crnogorca*, 19, 13. mart 1900, 4.
- 53 *Glas Crnogorca*, 21, 27. maj 1900, 4.
- 54 *Glas Crnogorca*, 26, 23. jun 1901, 4.
- 55 *Glas Crnogorca*, 8, 23. februar 1902, 1.
- 56 *Glas Crnogorca*, 7, 16. februar 1902, 4.
- 57 *Glas Crnogorca*, 8, 16. februar 1891, 4.
- 58 *Glas Crnogorca*, 35, 24. avgust 1891, 4.
- 59 *Glas Crnogorca*, 41, 5. oktobar 1891, 4.
- 60 *Glas Crnogorca*, 45, 2. septembar 1891, 4.
- 61 *Glas Crnogorca*, 28, 9. jul 1889, 4.
- 62 *Glas Crnogorca*, 47, 16. novembar 1891, 1, 4.
- 63 *Glas Crnogorca*, 49, 30. novembar 1891, 1.
- 64 *Glas Crnogorca*, 5, 30. januar 1893, 4.
- 65 *Glas Crnogorca*, 37, 11. septembar 1893, 4.
- 66 *Glas Crnogorca*, 39, 25. septembar 1893, 4.
- 67 *Glas Crnogorca*, 46, 13. novembar 1893, 4.
- 68 *Glas Crnogorca*, 10, 5. mart 1894, 3.
- 69 *Glas Crnogorca*, 40, 4. oktobar 1897, 4.
- 70 *Glas Crnogorca*, 51, 16. decembar 1895, 1.
- 71 *Glas Crnogorca*, 50, 9. decembar 1895, 4.
- 72 *Glas Crnogorca*, 51, 16. decembar 1895, 4.
- 73 *Glas Crnogorca*, 52, 23. decembar 1895, 1. *Glas Crnogorca*, 4, 27. januar 1896, 4.
- 74 *Glas Crnogorca*, 50, 8. decembar 1901, 4.
- 75 *Glas Crnogorca*, 51, 15. decembar 1901, 4.
- 76 *Glas Crnogorca*, 48, 30. novembar 1902, 4.
- 77 *Glas Crnogorca*, 17, 22. april 1895, 1. *Malo manja od Rumunije, ima jedan i po milion stanovnika, poznata po duvanu i šećeru. Kuba je imala 1600 kilometara željeznice, izvozila 5 puta više nego što uvozi (izvoz 260, uvoz 55 miliona), imala je 76 parobroda. Glavni grad Havana ima 200 hiljada stanovnika.*
- 78 *Glas Crnogorca*, 23, 23. jun 1895, 4.

- 79 *Glas Crnogorca*, 36, 2. septembar 1895, 4. *Glas Crnogorca*, 40, 30. septembar 1895, 3.
- 80 *Glas Crnogorca*, 18, 24. februar 1896, 4.
- 81 *Glas Crnogorca*, 9, 2. mart 1896, 4.
- 82 *Glas Crnogorca*, 11, 16. mart 1896, 4.
- 83 *Glas Crnogorca*, 18, 4. maj 1896, 4.
- 84 *Glas Crnogorca*, 6, 7. februar 1898, 4.
- 85 *Glas Crnogorca*, 10, 7. mart 1898, 4. *Glas Crnogorca*, 13, 28. mart 1898, 1. *Glas Crnogorca*, 13, 28. mart 1898, 4.
- 86 *Glas Crnogorca*, 12, 21. mart 1898, 4.
- 87 *Glas Crnogorca*, 12, 21. mart 1898, 4.
- 88 *Glas Crnogorca*, 14, 3. april 1898, 1.
- 89 *Glas Crnogorca*, 14, 3. april 1898, 4.
- 90 *Glas Crnogorca*, 14, 3. april 1898, 4. *Glas Crnogorca*, 18, 2. maj 1898, 1, 4. *Glas Crnogorca*, 20, 16. maj 1898, 4. *Glas Crnogorca*, 20, 16. maj 1898, 4. *Glas Crnogorca*, 21, 23. maj 1898, 4. *Glas Crnogorca*, 22, 30. maj 1898, 1, 4. *Glas Crnogorca*, 23, 6. jun 1898, 4. *Glas Crnogorca*, 24, 13. jun 1898, 4. *Glas Crnogorca*, 25, 20. jun 1898, 1, 4. *Glas Crnogorca*, 26, 27. jun 1898, 4. *Glas Crnogorca*, 27, 4. jul 1898, 1, 4. *Glas Crnogorca*, 28, 11. jul 1898, 1, 4. *Glas Crnogorca*, 30, 25. jul 1898, 4. *Glas Crnogorca*, 31, 1. avgust 1898, 4. *Glas Crnogorca*, 33, 14. avgust 1898, 4.
- 91 *Glas Crnogorca*, 15, 11. april 1898, 4.
- 92 *Glas Crnogorca*, 16, 18. april 1898, 1.
- 93 *Glas Crnogorca*, 16, 18. april 1898, 1.
- 94 *Glas Crnogorca*, 17, 25. april 1898, 1, 4.
- 95 *Glas Crnogorca*, 28, 11. jul 1898, 1, 4.
- 96 *Glas Crnogorca*, 29, 18. jul 1898, 4.
- 97 *Glas Crnogorca*, 32, 8. avgust 1898, 1, 4.
- 98 *Glas Crnogorca*, 38, 19. septembar 1898, 4.
- 99 *Glas Crnogorca*, 45, 7. novembar 1898, 4.
- 100 *Glas Crnogorca*, 49, 5. decembar 1898, 4.
- 101 *Glas Crnogorca*, 52, 24. decembar 1898, 4.
- 102 *Glas Crnogorca*, 2, 9. januar 1899, 2.
- 103 *Glas Crnogorca*, 5, 30. januar 1899, 2, 4.
- 104 *Glas Crnogorca*, 6, 6. februar 1899, 1, 4.

- 105 *Glas Crnogorca*, 10, 6. mart 1899, 2, 4.
- 106 *Glas Crnogorca*, 13, 27. mart 1899, 4.
- 107 *Glas Crnogorca*, 17, 24. april 1899, 4.
- 108 *Glas Crnogorca*, 44, 23. oktobar 1899, 4. *Glas Crnogorca*, 47, 13. novembar 1899, 4. *Glas Crnogorca*, 27, 8. jul 1900, 4. *Glas Crnogorca*, 28, 15. jul 1900, 4. *Glas Crnogorca*, 29, 20. jul 1900, 4. *Glas Crnogorca*, 30, 29. jul 1900, 4.
- 109 *Glas Crnogorca*, 13, 1. april 1900, 3.
- 110 *Glas Crnogorca*, 24, 17. jun 1900, 4. *Glas Crnogorca*, 25, 24. jun 1900, 4.
- 111 *Glas Crnogorca*, 26, 1. jul 1900, 4.
- 112 *Glas Crnogorca*, 30, 29. jul 1900, 4. *Glas Crnogorca*, 32, 12. avgust 1900, 4. *Glas Crnogorca*, 34, 26. avgust 1900, 4. *Glas Crnogorca*, 35, 2. septembar 1900, 4. *Glas Crnogorca*, 36, 9. septembar 1900, 4. *Glas Crnogorca*, 37, 16. septembar 1900, 1. *Glas Crnogorca*, 37, 16. septembar 1900, 1. *Glas Crnogorca*, 39, 30. septembar 1900, 4. *Glas Crnogorca*, 40, 7. oktobar 1900, 4. *Glas Crnogorca*, 41, 14. oktobar 1900, 4. *Glas Crnogorca*, 45, 11. novembar 1900, 4. *Glas Crnogorca*, 47, 25. novembar 1900, 4. *Glas Crnogorca*, 48, 2. decembar 1900, 4. *Glas Crnogorca*, 50, 16. decembar 1900, 4. *Glas Crnogorca*, 51, 23. decembar 1900, 4. *Glas Crnogorca*, 1, 4. januar 1901, 4. *Glas Crnogorca*, 6, 9. februar 1901, 4.
- 113 *Glas Crnogorca*, 31, 6. avgust 1900, 4. *Glas Crnogorca*, 33, 19. avgust 1900, 4. *Glas Crnogorca*, 38, 23. septembar 1900, 4.
- 114 *Glas Crnogorca*, 42, 21. oktobar 1900, 4.
- 115 *Glas Crnogorca*, 44, 4. novembar 1900, 4.
- 116 *Glas Crnogorca*, 11, 17. mart 1901, 4.
- 117 *Glas Crnogorca*, 46, 19. novembar 1905, 1.
- 118 *Glas Crnogorca*, 39, 22. septembar 1901, 4.
- 119 *Glas Crnogorca*, 42, 13. oktobar 1901, 4.
- 120 *Glas Crnogorca*, 34, 24. avgust 1902, 1.
- 121 *Glas Crnogorca*, 49, 7. decembar 1902, 4.
- 122 *Glas Crnogorca*, 50, 14. decembar 1902, 4.
- 123 *Glas Crnogorca*, 3, 11. januar 1903, 3. *Glas Crnogorca*, 7, 8. februar 1903, 1.
- 124 *Glas Crnogorca*, 44, 18. oktobar 1903, 2.
- 125 *Glas Crnogorca*, 12, 21. mart 1892, 4.
- 126 *Glas Crnogorca*, 27, 21. jun 1903, 4.
- 127 *Glas Crnogorca*, 3, 17. januar 1904, 1. *Glas Crnogorca*, 6, 7. februar 1904, 4. *Glas Crnogorca*, 21, 22. maj 1904, 4. *Glas Crnogorca*, 6, 12. februar 1905, 4. *Glas Crnogorca*, 15, 16. april 1905,

4. *Glas Crnogorca*, 20, 21. maj 1905, 4.
- 128 *Glas Crnogorca*, 3, 17. januar 1904, 3.
- 129 *Glas Crnogorca*, 5, 31. januar 1904, 3, 4.
- 130 *Glas Crnogorca*, 9, 28. februar 1904, 1.
- 131 *Glas Crnogorca*, 17, 30. april 1905, 4.
- 132 *Glas Crnogorca*, 20, 21. maj 1905, 2.
- 133 *Glas Crnogorca*, 38, 18. septembar 1904, 4.
- 134 *Glas Crnogorca*, 39, 25. septembar 1904, 1. *Glas Crnogorca*, 44, 23. oktobar 1904, 2.
- 135 *Glas Crnogorca*, 48, 20. novembar 1904, 4.
- 136 *Glas Crnogorca*, 50, 4. decembar 1904, 1.
- 137 *Glas Crnogorca*, 50, 4. decembar 1904, 1.
- 138 *Glas Crnogorca*, 53, 23. decembar 1904, 4.
- 139 *Glas Crnogorca*, 22, 4. jun 1905, 3.
- 140 *Glas Crnogorca*, 21, 28. maj 1905, 4.
- 141 *Glas Crnogorca*, 23, 11. jul 1905, 4. *Glas Crnogorca*, 28, 16. jul 1905, 4. *Glas Crnogorca*, 29, 23. jul 1905, 4. *Glas Crnogorca*, 30, 30. jul 1905, 4. *Glas Crnogorca*, 24, 18. jul 1905, 4. *Glas Crnogorca*, 33, 20. avgust 1905, 4. *Glas Crnogorca*, 35, 3. septembar 1905, 4.
- 142 *Glas Crnogorca*, 222, 4. jun 1905, 4. *Glas Crnogorca*, 23, 11. jun 1905, 3.
- 143 *Glas Crnogorca*, 24, 18. jul 1905, 4.
- 144 *Glas Crnogorca*, 30, 30. jul 1905, 4.
- 145 *Glas Crnogorca*, 34, 27. avgust 1905, 2.
- 146 *Glas Crnogorca*, 36, 10. septembar 1905, 4.
- 147 *Glas Crnogorca*, 39, 1. oktobar 1905, 4.
- 148 *Glas Crnogorca*, 40, 8. oktobar 1905, 4.
- 149 *Glas Crnogorca*, 47, 26. novembar 1905, 3.
- 150 *Glas Crnogorca*, 25, 3. jun 1907, 4.
- 151 *Glas Crnogorca*, 27, 16. jun 1907, 2.
- 152 *Glas Crnogorca*, 56, 8. decembar 1907, 3.
- 153 *Glas Crnogorca*, 14, 2. april 1911, 1.
- 154 *Glas Crnogorca*, 20, 28. april 1907, 3.

- 155 *Glas Crnogorca*, 21, 5. maj 1907, 3.
- 156 *Glas Crnogorca*, 55, 11. decembar 1910, 2.
- 157 *Glas Crnogorca*, 9, 26. februar 1911, 5.
- 158 *Glas Crnogorca*, 18, 25. april 1911, 4. *Glas Crnogorca*, 20, 7. maj 1911, 2.
- 159 *Glas Crnogorca*, 19, 30. april 1911, 3.
- 160 *Glas Crnogorca*, 20, 12. april 1914, 3.
- 161 *Glas Crnogorca*, 35, 8. jul 1914, 3.
- 162 *Glas Crnogorca*, 64, 15. novembar 1914, 2.
- 163 *Glas Crnogorca*, 39, 25. jul 1914, 3.
- 164 *Glas Crnogorca*, 51, 24. septembar 1914, 2.
- 165 *Glas Crnogorca*, 52, 26. septembar 1914, 4.
- 166 *Glas Crnogorca*, 60, 19. oktobar 1914, 1.
- 167 *Glas Crnogorca*, 70, 20. decembar 1914, 2.
- 168 *Glas Crnogorca*, 71, 29. decembar 1914, 4.

REFERENCES:

- Ivan Tepavčević, "Crnogorska slika neprijatelja u listu Crnogorac 1871–1872", *Tokovi-časopis za naučna, književna i društvena pitanja*, Be-rane, 2010, str. 223–254.
- *Glas Crnogorca-nedeljni list za politiku i književnost*, Cetinje,, izdanja od 1873. do 1914. godine